

Posudek na disertační práci Emy Součkové Graduály z dílny Jana Táborského z Klo- kotské Hory (2016)

Předložená disertační práce je bez nadsázky monumentální (už svým rozsahem, ale samozřejmě nejen jím). Klade si za cíl zpracovat ve formě syntézy produkci dílny Jana Táborského z Klokotské Hory ve vztahu ke knižní malbě. Jde o projekt velmi ambiciózní; disertační práce se většinou soustřeďují spíše na analytická než syntetická zpracování. Dalším úskalím bylo, že nejde o problematiku neznámou. Naopak jí byla věnována, jak recentně, tak ve starších dobách, již značná pozornost, takže autorka se musela vyrovnat s velkým objemem dosavadní literatury a přitom nabídnout nová řešení, aby nezaostala na úrovni kompilace.

Řekněme si již předem, že svým závazkům práce v plné míře dostává. Ale popořádku. Úvodní část pojednává o osobnosti písaře, ale především, jak autorka správně poznamenává, podnikatele (zde netřeba uvozovek) Jana Táborského, přičemž jsou zde uvedeny všechny rukopisy s jeho dílnou spojované. Na ni navazují medailony písařů s Táborským spolupracujících. Autorka prokazuje velmi dobrý rozhled po relevantní literatuře, kterou vyčerpává v podstatě v úplnosti. Správně zmiňuje i dalšího majitele písařské dílny, Jana Kantora Starého, k němuž někteří iluminátoři posléze přešli.

Dále se věnuje tvorbě všech známých iluminátorů 16. století, včetně jejich dosažitelných životopisných dat. Přináší nejen přehled rukopisů iluminátorům připisovaných, ale též zhodnocení jejich díla. Vychází přitom samozřejmě z dosavadní literatury (v této souvislosti je třeba jmenovat zejména Martinu Šárovcovou; naopak jistá opatrnost je nezbytná u B. F. H. Grahama, zejména v příloze, k němuž mají čeští badatelé oprávněně poněkud ambivalentní vztah), jejíž seznam je skutečně impozantní a kterou zvládá v obdivuhodné šíři. Představuje ale též vlastní názory, nezřídka se lišící od dosavadních či je upřesňující, přičemž dospívá i k nové atribuci některých rukopisů konkrétním iluminátorům. Přichází rovněž s novými identifikacemi; příkladem může být iluminátor Pavel Bílý.

Tato rozsáhlá část, která tvoří vlastní jádro práce, je podložena detailním rozbořením jednotlivých miniatur a jejich vzájemnou komparací. Zde je zřejmé, jak vekou a trpělivou heuristickou práci musela autorka vykonat, aby mohla ke svým závěrům dospět. Využívá k tomu jak zápisy v samotných rukopisech a archivní dokumenty, ale v široké míře i pečlivou slohovou analýzu (což osobně velice vítám), i když popisy miniatur by někdy bylo lze zestručnit. Velmi správně věnuje přitom pozornost grafickým předlohám, bez nichž si iluminace 16. století v podstatě nelze představit, jejichž význam však ještě stále není plně doceněn - s výjimkou novějších prací Šárovcové, i když náběhy lze pozorovat již ve starší literatuře.

Je pravdou, že v některých případech mám poněkud odlišné názory (např. dvoudílný antifonář - nikoliv graduál - muzea v Ústí nad Labem bych nevztahoval k dílně Janíčka Zmilého, naopak bych zde viděl souvislosti s tvorbou iluminátora Matouše, což by odpovídalo i chronologicky, protože rukopis je třeba datovat s největší pravděpodobností ještě na konec 15. století, nikoliv až do století 16., což ostatně autorka nevyklučuje). Ale to je otázka k diskusi, nikoliv výtku; v tomto směru plně respektuji autorské názory, bez ohledu na to, zda se s nimi ztotožňuji či ne. A totéž se týká hodnocení Pulěřovy umělecké kvality; jsem ve shodě s Chytillem a Kropáčkem rovněž přesvědčen, že Pulěř byl lepším malířem, zejména figuralistou, než Ormys. Na foliích vyříznutých z Klatovského graduálu se podle mého minimálně v jednom případě (Seslání Ducha sv.) objevuje přímo Pulěřova ruka. To jen namátkou pár postřehů; bylo by samozřejmě možné uvést další konkrétní případy, to ale není smyslem opponentského posudku.

Další podstatná část práce je právem věnována ikonografii; doby, kdy bylo možno se bez ikonografie obejít v závislosti na „zbožnění stylu“, jsou naštěstí již dávno za námi. Logicky jde v převážné míře o ikonografii biblickou, korespondující se svátky liturgického roku. Tomu odpovídají vhodné citace z Písma (v některých případech mi opět přijdou zbytečně obsáhlé: Bibli by snad v našem kulturním okruhu měl každý znát - nebo se mýlím?). Autorka se nezastavuje ani před značně frekventovanými typologickými paralelami. Projevuje přitom pochopení textu a jeho smyslu (rozdíl mezi nanebevstoupením a nanebevzetím, prvotní hřích místo častého prvního hříchu, mořská obluda, nikoliv velryba u Jonáše apod.).

V některých případech mohu upozornit, že příslušné ikonografické schéma, případně jeho varianta, je staršího data - Stvoření světa bylo už v Bibli z Nisy (1354), hada s ženskou hlavou nalezneme v Krumlovském sborníku z doby kolem roku 1420. Zmínit bych mohl i Gédeona; jen jako zajímavost bych si dovolil sdělit, že leckdy byl pokládán za donátora, neboť bývá zobrazen v rytířské zbroji. (Skutečnost, že tam v takovém případě chybí erb a naopak je tam jaksi „navíc“ rouno, zřejmě nikoho netrápila.) Ukazuje se, bohužel stále, jak málo spolu jednotlivé historické disciplíny kooperují. Ale to samozřejmě není vina autorky.

V rámci ikonografie věnuje autorka zaslouženou pozornost i námětům spjatým s husitstvím, neboť jde především o kodexy vycházející z utrakvistického prostředí. K tomu jen několik poznámek. U Husova sporu opět není nezbytné rozvádět podrobně historická fakta a souvislosti, neboť jde (či by mělo jít) o problematiku celkem všeobecně známou. U disputace v Kostnici je třeba připomenout, že dříve než v Litoměřickém graduálu se vyskytuje motiv Husa na kazatelně v Jenském kodexu a dokonce i ve sborníku Husových spisů z doby kolem poloviny 15. století, uloženém v Budyšině. Zdá se tedy, že dvojice Hus na kazatelně a Husovo

upálení patřila zřejmě k ustálenému repertoáru. Rovněž kalich v borduře nalezneme už v Jistebnickém kancionálu, vedle iniciály se Sosláním many, s níž tvoří významovou souvislost. Co se týče protireformačních zásahů (vyřezání či zamazání iluminací s Husovou ikonografií), je namístě jistá opatrnost. V Pelhřimovském graduálu se totiž dochoval zápis Antonína Koniáše, který prohlašuje za kacíře nikoliv toho, kdo iluminace vytvořil, ale naopak toho, kdo je zamazal.

Autorka se samozřejmě nemohla vyhnout ani velmi hojné ornamentice. Rozebírá jednotlivé florální motivy jak po stránce výtvarné a slohové, tak obsahové, tj. symbolické. Zde, zejména v případě akantu, logicky vychází především z prací Viktora Kubíka. Nezanedbává ale ani renesanční kandelábrovitě a rolverkové motivy včetně ornamentiky groteskní a dalších výzdobných prvků (arabeska), přičemž zmiňuje i jejich stylová východiska. Trochu opatrný bych byl vůči směšování ornamentiky a figurální výzdoby v bordurách. I když ta bývá často s floraturou bezprostředně vizuálně propojena, s výjimkou drolerii se váže spíše k výjevu v iniciále, ať jeho rozvedením o další epizody či ve formě typologických paralel. Nicméně je možno se s tímto názorem ztotožnit v případě Kořene Jesse.

Práce je uzavřena rozsáhlým shrnutím, které do jisté míry představuje stručné dějiny české knižní malby daného období. S autorčinými závěry lze ve velké míře souhlasit. Disertace tak prokazuje zralost nejen po stránce heuristické, ale i analytické a interpretační. Je rozhodně třeba dát autorce zapravdu v otázce rychlého přechodu od pozdní gotiky k manýrismu. Sympatické je také zasazení rukopisné produkce do dobové historické situace, zejména akcentování silné pozice střední třídy, s níž jsou tyto památky v převážné míře spojeny.

Autorka rovněž oprávněně verbalizovala problém, který bude v naší disciplíně snad „věčný“. Jde o označování rukopisů, které se v průběhu doby, v závislosti na zpřesňujícím se poznání, může (a musí) měnit. (Nejde zdaleka jen o rozlišení kancionálu, graduálu a antifonáře, kde v minulosti docházelo k omylům.) Není proto třeba si dělat starosti s nejednotností, bez ohledu na eventuální úskalí je žádoucí co největší přesnost. Setrvat jen z formálních důvodů na překonaných názorech nemá smysl, odborná veřejnost se vždy orientuje. Jestliže např., jak autorka uvádí, Graduál Magdaleny od Zlaté Hvězdy tvoří celek se Svatohavelským graduálem, je vhodné, aby oba díly byly nazvány stejně.

Ono ostatně nejde o nic nového. K takovému přejmenování došlo v řadě případů i v minulosti a nejen v rámci 16. století. Některé rukopisy mají názvů hned několik: Morganova bible - Bible Ondřeje z Libochovic - Bible Ondřeje z Rakous. Atd. A netýká se to jen rukopisů, ale i iluminátorů: Třetí mistr - Mistr knihy Jozue - Mistr Antverpské bible. Nová označení nepřinesou zmatek do dosavadního bádání, ale naopak budou vítaným východiskem pro práci

následovníků. Mimochodem, sjednocení názvů by v některých případech bylo užitečné i u ikonografie, kde by měla dostat přednost oficiální liturgická terminologie (problém se netýká zdaleka jen autorky). Tedy spíše Zvěstování Páně, nikoliv Zvěstování P. Marii či dokonce Zvěstování P. Marie, Beránek Boží, nikoliv Eucharistický beránek apod. (Tyto otázky jsem svého času konzultoval s ředitelem Strahovské knihovny P. Gejzou Šidlovským.)

Z připomínek jen několik okrajových drobností. V poznámkách mi přijde zbytečné odkazovat na další kapitoly této disertace. Práce slovníkového charakteru typu Ottova slovníku naučného se přes jeho vysokou úroveň a množství informací v něm obsažených zpravidla necitují. Kolektivní publikace bych doporučil uvádět pod jménem autora předmětné stati i v seznamu literatury. Blasonování erbů by bylo dobré ještě konzultovat s odborníkem na heraldiku, jejíž terminologie je poměrně dost přesná. V této souvislosti bych rád upozornil, že „kozačky“ jsou moderní termín, více by se hodil výraz škorně. Naopak s povděkem akceptuji jazykovou stránku textu, kde se autorka vyhýbá gramatickým novotám a používá např. tvar „renesance“, nikoliv „renezance“. (Bohužel jsem s touto „moderností“ setkal dokonce i v Ústavu pro českou literaturu!)

K práci je připojena rozsáhlá příloha tvořící samostatný svazek a obsahující katalog rukopisů, o kterých disertace pojednává. Popis každého rukopisu je uvozen rekapitulací dosavadní literatury o něm pojednávající, k jejímž závěrům je zaujato vlastní stanovisko. Následuje popis výzdoby, jak figurální, tak ornamentální, včetně analogií jednotlivých iluminací v jiných dílech a identifikací grafických předloh. Katalogový záznam uzavírá zhodnocení výzdoby z hlediska kvalitativního i slohového, eventuálně i dílenského či dokonce autorského. Popisy jsou podrobné a ucelené a představují vlastně drobnější samostatné monografie jednotlivých rukopisů.

Ke katalogu mám pár doplňujících poznámek. Je třeba rozlišovat vlastnictví a deponát. Správně je uvedeno, že Žlutický graduál je majetkem města a v Památku národního písemnictví je jen deponován. Ale stejná situace se týká i Křižovnického graduálu, který náleží Rytířskému řádu křižovníků s červenou hvězdou a v Národní knihovně je též pouze uložen. A rovněž prvního dílu Svatovítského graduálu v majetku Metropolitní kapituly, která ostatně ani nebyla za celých čtyřicet let komunismu zestátněna a Archiv Pražského hradu ji pouze spravuje. Naopak Staroměstský graduál v Národní knihovně, Písně chval Božských v Knihovně Národního muzea či rukopisy v Österreichische Nationalbibliothek patří přímo těmto institucím, nejsou zde pouze deponovány.

Druhý díl Svatovítského graduálu je, pokud jsem informován, uložen přímo v Archivu hl. m. Prahy, není již deponován v Muzeu hl. m. Prahy. Sobotecký graduál se do jičínského

archivu dostal až v roce 1970 (osobní sdělení Karola Bílka); tam jsem se v minulosti sám zmýlil. A opět bych se zde přimlouval za zpřesnění označení rukopisů podle nejnovějších znalostí a scelení jejich dílů do jednoho názvu, jak je to uvedeno u Kancionálu Betlémské kaple. Tedy Graduál kostela sv. Haštala, Graduál kostela sv. Valentina, Graduál Betlémské kaple. Ale patrně i Graduál kostela P. Marie před Týnem (či Týnský graduál), a to pro oba dochované svazky, pokud jde opravdu o části jednoho rukopisu.

Závěr posudku je snad logický: Práce po mém soudu v plné míře nejen splňuje, ale dokonce překračuje nároky kladené na disertační práci, takže ji s klidným svědomím mohu doporučit v předloženém znění a bez výhrad jako odpovídající podklad k udělení titulu Ph.D. Současně se domnívám, že by neměla „zůstat ladem“, ale měla by být v dohledné době publikována. A jen na okraj: Naplňuje mne radostí, jak v posledních létech vzrůstá počet badatelů, zejména mladých, věnujících se knižní malbě. V této zemi to býval v minulosti zpravidla vždy jeden člověk (Karel Chytil, Max Dvořák, Jan Květ, Josef Krása, Karel Stejskal). Tolik lidí věnujících se této problematice (někdy třeba jen částečně) současně, víceméně v jedné generaci, ještě v historii našeho národa nikdy nebylo. Bohu díky!

Na Zlaté Hvězdě u Turnova dne 26. 12. 2016

PhDr. Pavel Brodský, CSc., DSc.